

פתח דבר

תורת חסידות חב"ד ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, הן באיכות והן בכמות. בעקבות עובדה ידועה זו כבר נערכו ספרי מפתחות רבים ואנציקלופדיות קצרות העוסקים במגוון הנושאים שבספרי החסידות, ובמיוחד יש לציין את 'ספר הערכים - חב"ד', וכן 'ספר הליקוטים דא"ח - צמח צדק', ובו ציטוטים מספרי החסידות הרבים של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, המסודרים לפי נושאים.

בקונטרס שלפנינו נעשה נסיון לערוך מפתח אנציקלופדי קצר לנושא אחד שבספרי החסידות והוא נושא ה"בחירה", ובו לוקטו ציטוטים מתוך כתבי החסידות, מסודרים לפי תת - נושאים, עם הקדמות קצרות לכל תת - נושא אשר בהן תומצתו עיקרי הדברים, עם ציוני המאמרים הכלליים שבהם נתבארו עיקרי הנושא, ובתוספת מפתחות מפורטים.

מפתח זה יש בו תועלת הן ללומד המתחיל המקבל תמונה כללית של הנושאים המדוברים, והן ללומד ותיק המקבל תמונה ברורה ומקיפה של הנושא מכל צדדיו עם מראי מקומות להמשך העיון.

הקונטרס נערך על ידי הרה"ת ר' שמואל אליהו שי' גאלדבערג.

י"ד אדר א', פורים קטן תשע"א

מפתח עניינים

7	פתח דבר
9	הקדמה
20	בחירה חפשית
48	בחירה באדם
66	בחירה לפני ואחרי חטא עץ הדעת
80	בחירה בנשמות וצדיקים
98	אי הבחירה במלאכים ושאר נבראים
120	בחירת הקב"ה בישראל וישראל בהקב"ה
142	ידיעה ובחירה
164	בחירה והשפעה מלמעלה
184	בחירה חפשית ואחדות ה'
200	בחירה בעוה"ז
210	בחירה בעבודה

להערות והארות

ניתן לפנות למערכת "המפתח האנציקלופדי לתורת חסידות חב"ד"

בכתובת דואר אלקטרוני:

chabadencyclopedia@gmail.com

©

כל הזכויות שמורות למחבר

Shmuel eliyahu goldberg

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם ו/או לאכסן במאגר מידע בכל דרך ו/או אמצעי מכני, דיגיטלי, אופטי, מגנטי ו/או אחר - חלק כלשהו מן המידע ו/או המאמרים ו/או כל תוכן אחר שצורף ו/או נכלל בקונטרס זה, בין אם לשימוש פנימי ו/או לשימוש מסחרי.

כל שימוש בתכנים ללא אישור מפורש בכתב מהמחבר אסור בהחלט, הן על פי דין תורה והן על פי החוק הבינלאומי.

הקדמה

בלוח השנה החסידי "היום יום" מובאת האמרה של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, בתאריך של היום – יום חמישי י"ג אדר א': ברור לי כשיהודי חסידי יושב בבית המדרש ולומד או חוזר חסידות ברבים, הרי זו שמחה אצל זקניי, ושמחתם מספקת לו, ובניו ולבני בניו – רוב טוב בגשמיות וברוחניות.

זכה דורנו, ובזכות המאמצים האדירים שהשקיע הרבי בהדפסת ספרי חסידות, בגילוי כתבי יד ובהבאתם לדפוס, ובחשיפת אוצרות פז מתורתם של רבותינו נשיאינו לאור עולם, מהם שהיו כמוסים בספריות הפרטיות של בית המלכות, יש מבחר אדיר ורחב של ספרי לימוד של תורת החסידות.

עובדא זו, שהיא המאמץ האדיר ביותר של 'הפצת המעיינות חוצה' מאז ומעולם, מניחה לפתחו של כל יהודי את היכולת לקיים את דברי הרבי הרש"ב המוזכרים בפתיחה, ללמוד חסידות או לחזור חסידות, אולם מאידך נוצרו כמה קשיים העומדים לפני מי שניצב בשער לימוד תורת החסידות:

א. בעוד שבראשית הפצת תורת החסידות, היה מונח אצל כל חסיד כי הא' ב' זה לימוד ספר התניא ואתו עמו ליקוטי תורה ותורה אור, ואחר כך יכול להשלים לימודיו בעוד כמה קונטרסים. הרי שמדור לדור זיכו אותנו מלמעלה בהוספה רבה ועצומה של מאמרים וכתבים ושיחות ואגרות וכו'. כך שהרוצה להתחיל ללמוד 'חסידות' לאחר שכבר למד או השתתף בשיעורים בספר ה'תניא' קדישא, לא יודע מאין יבוא עזרו. קודם שהוא רוצה לעבור כסדר על כל התורה, הוא מחפש שער ומבוא כדי שהמושגים החדשים לו יהיו עבורו בהירים ונהירים, כך שיוכל להתעמק בתורה פנימית זו.

ב. אם נתקדם צעד קדימה, אל תוככי הלומדים הקבועים בתורת החסידות. כאשר מזדמנת בפניהם קושיא איתנה, שנובעת בוודאי מחוסר הבנה מקיפה בנושא הנלמד, או מחוסר ידע של פן או זווית שונה שתאיר את כל הנושא הנלמד, אין להם שום מושג להיכן לפנות ולחפש את התשובה המציקה להם. אם בקרבתם נמצא ה'בק' השלם בתורת החסידות, משכיל או משפיע, הוא יוכל להפנות אותם, אולם ברוב המקרים המעיין עומד מול ארון עם למעלה מ-1000! ספרי חסידות,

משתומם ותוהה היכן ימצא מרגוע לנפשו.

ג. בעיה נוספת שהונחה לפתחנו. צורבא דרבנן, תלמידי התמימים יראים ושלמים שמתקדשים ומטהרים במשך שמונה שנות לימוד בכור ההיתוך של ישיבות חב"ד ליובאוויטש, בהם מקדישים על פי תקנתו של מייסד הישיבה הק', הלא הוא הרבי הרש"ב, שעה ומחצה בוקר ושעה ומחצה לעת ערב בלימוד תורת החסידות, סחים בתום לב כי אף לאחר שסיימו את שנות לימודיהם הסדירות, יכול להיות שאין להם שום הבנה אמיתית מה הכוונה במושג 'כלים' או 'רדל"א', ביסוד ה'צמצום' או בהבדל בין 'עבד' ל'בן'. וזאת משום שמאמר אחרי מאמר לומדים בעיקר את השקלא וטריא, את המהלך ואת ההבנה, אולם לא מרחיבים על המושג עצמו, וכך נוצר מצב שלמרות שלמדו ושנו מאות פעמים 'חיצוניות הרצון' הם עדיין לא יכולים להגדיר מה הפירוש בצמד המילים הללו.

ד. בשנים הכי אחרונות, ברגעים האחרונים של עקבתא דמשיחא חלה התעוררות עצומה בקרב רבדים גדולים ורחבים של העולם היהודי, וישנו צמאון אדיר ללימוד תורת החסידות, המדובר ביהודים מכל החוגים ואף בחוגים של לומדי תורה ומקיימי מצווה (שמחמת סיבות שונות שאכמ"ל) מבקשים להרוות צמאונם בתשוקה אדירה ומפתיעה. יוזמות חשובות מאוד נעשו ונעשים כל העת, בפתחת השערים לכיוונים אלו, ארגונים רבים, ומוסדות חשובים, מארגנים שיעורים חדשים, ספרים חדשים, ביאורים לכל נפש. אולם כאשר הללו טעמו את הטעם המתוק של האור החדש ומבקשים הם לגשת בכוחות עצמם לשתות מן המעיין, הם נבהלים לנוכח ריבוי המעיינות, ומתבטאים שיש להם קושי לדעת איפה להתחיל והיכן להמשיך, מה קודם למה.

חסידי חב"ד מורגלים ללמוד את המאמר או את השיחה של אותו שבת או אותו חג ומועד, משום שכך היה בימי האור, והחינוך החב"די הוא שהקונטרס הטרי זהו הצינור האלוקי והמסר החדש מפיו של נשיא הדור – ובזה צריך להגות ולחיות. אולם המצטרפים בחווה למעגל לומדי החסידות, מחפשים איזה סדר והדרגה, להכיר את רזי התורה המופלאה הזו בצורה מאורגנת.

ה. תורה בכלל ותורת החסידות בפרט, אינה חס ושלום חקירה או מחקר. אלא אמת מוחלטת, תורה מן השמים. אולם מצד שני, העולם מבחוץ, ובפרט אנשי המחשבה והחקירה, הפילוסופיה והרוח מתייחסים לתורת החסידות כאל הפילוסופיה היהודית המרכזית של מאות השנים האחרונות. מורגש הצורך

בעקבות שיחות ומפגשים עם חוקרים אלו, לתת להם את הגישה למעיינות עצמם, ולא רק לתת להם להתרשם בדברים חיצוניים, מהווי ומפולקלור חסידי. התרשמות שלהם מפרסומים או חוויות חסידיות גרידא נותנות לפעמים את הרקע לתפיסה מעוותת של כל תנועת החסידות, ומפספסת את ההזדמנות לפרוץ דרך אנשים אלו, לקהל של מיליוני אנשים יהודים ולהבדיל אלו שאינם יהודים.

יש צורך בהבנה, שחדירת הרעיונות האמיתיים של חסידות לקהלים אקדמיים אלו, זה שלב חשוב מאוד [שזכה לעידוד בלתי פוסק מהרבי] בעצם הבאת המעיינות ל'חוצה', עד שאפשר לפעול שה'חוצה' עצמו יפיץ את תורת המחשבה האמיתית, תורת ה' וכפי שהיא באה במיוחד בתורת החסידות.

*

כפי הידוע, תורת החסידות אינה נתונה לכל חסיד לחדש בה, אלא נתינתה מסיני מפייהם ומפי כתבם של כ"ק רבותינו נשיאינו בלבד. התורה המובאת בספרי החסידות, בעיקר נסובה סביב זמן אמירתם או כתיבתם. היינו, שבדרך כלל, בשבתות וחגים, או יומא דפגרא, או תאריך חשוב אחר, נפתח המאמר או השיחה בדיבור המתחיל הקשור לאותו יום או מאורע ומכאן ואילך דברי אלוקים חיים.

אולם מעולם, לא נעשה סדר כרונולוגי של מאות אלפי המושגים החדשים שנתחדשו בתורת החסידות, אותם מעיינות שנתגלו ע"י תורת הבעש"ט ותורת הה"מ ואחריהם במעיין העיקרי היא תורת חסידות חב"ד.

עבודה חשובה ומקיפה, גאונית ומהפכנית, החלה לפני כו"כ שנים בהוראתו המפורשת של הרבי, על ידי חברי המערכת של 'ספר הערכים' בראשות הגה"ח ר' יואל הכהן כהן שליט"א, חוזר ראשי ועורך ראשי של תורת הרבי, ומשפיע ראשי של ישיבות תומכי תמימים ליובאוויטש. שם מלובן כל ערך, מכלל המקורות של תורת החסידות, ומוגש ביריעה רחבה ומתומצתת כאנציקלופדיה מושלמת. מלאכת מחשבת זו רחבה היא מיני ים, ולמרות שהיא קיצור מן הים הגדול עדיין זכינו רק להוצאת כמה כרכים של הערכים המתחילים באות א'.

כמענה לצרכים שנמנו לעיל, נעשה ניסיון חדש להגיש לציבור לומדי ומעייני תורת החסידות: "מפתח אנציקלופדי לתורת חסידות חב"ד" – שהוא חיבור שירכז את כל הערכים והמושגים הנלמדים בחסידות, בצורה מאורגנת ומסודרת, הבנויה

על חמשה אדנים.

התהליך כולו, נעשה על ידי צוות אברכים בעלי כשרון, בהתייעצות מתמדת עם גדולי הבקאים, וחשובי המשפיעים החיים עמנו כיום, כדי שלא תצא תקלה חס ושלום מתחת ידינו.

האדן הראשון – סוגיות עיקריות בנושא ה'ערך' הנבחר

המעייין בספרי ובדרושי תורת החסידות, יגלה כי החסידות מבארת עניינים שונים מסוגים שונים: 'עולמות' ו'פרצופים' עליונים, רזי הבריאה, הבורא והנבראים, עניינים הקשורים בעבודת ה', יראת ה', שמחה ומרירות, כוחות הנפש, טעמי המצוות, ביאור שמות אנשים שבתנ"ך ובמדרשי חז"ל, ופירוש וגילוי של הפנימיות של כל תורת הנגלה. בד בבד ניתן למצוא בתורת החסידות גם ענייני מדע הקשורים בחכמות הטבע, כמו צמיחה, הולדה, וכו' – נושאים שמצד עצמם אין להם, לכאורה, כל שייכות לתורת החסידות, אלא שתורת החסידות משתמשת בהם בתור משלים.

בחלק זה, מרוכזים הנושאים העיקריים המתחדשים או המבוארים בחסידות בתוך 'ערך' זה. יש כאן רשימה מעודכנת של כל הסוגיות העיקריות המתבארות בחסידות בקשר לערך זה, כאן ימצא המעיין מעין קטלוג מושלם לערכים שמסתעפים מהנושא המרכזי. תוצאה של עבודה יסודית מאוד של חברי המערכת.

האדן השני – סקירה

סקירה קצרה ותמציתית של הערך החדש. תכליתו של חלק זה הוא בשניים:

האחד, לתת בידי מי שעומד בשערי לימוד החסידות, ולא היה לו מעולם ידיעה מוקדמת, את התמונה הכוללת על מהות ה'ערך' והאור החדש שחסידות נותנת בו. אין כאן ניסיון להביא את כל הפרטים ואת כל הביאורים, אלא לבנות בתוך הסקירה מארג של הנתונים כמו שהם, ובשפה פשוטה ככל האפשר, כדי לתת ללומד החדש להבין בשפתו הוא את המושגים שמתבארים בערך זה.

והשני, למי שכבר למד ושנה, למשפיעים ולמג"שים בחסידות, ואף למשכילים

הבקאים, יש שימוש מיוחד בסקירה זו, משום שהוא יעשה להם סדר מסודר בכל מה שכבר למדו, וכן ישמחו לגלות איך שניסוח הסקירה מיישבת הרבה סתירות לכאורה שנעשים כשלומדים אותו ערך בריבוי מקומות. בכוונה תחילה אין הסברים על דקדוק הניסוח, מחמת ההתמקדות בקיצור ולא באריכות, אך הלומד הוותיק ימצא עונג רב בהבנתו את אופן וסדר הסקירה הקצרה.

הסגנון המיוחד של סקירה זו, נכתב בלשון של מסקנא. אין כאן התייחסות לשאלות הרבות שפותחות בדרך כלל את דרושי החסידות, שאלות שמובילות לדיונים ארוכים ודקים בכל סוגיא וסוגיא. גם לא הבאנו את השיטות השונות או את חילוקי הביאורים הנמצאים לרוב בדרושים שונים. צרפנו במלאכת אומן את המסקנות המצויות בכל אתר, שיחד מציגות את הבניין הנפלא והשלם, שבא לאחר הבנייה לתפארת.

האדן השלישי – מאמרים כלליים

לא פעם אנו נתקלים בשאלה המופנית אלינו, או שואלים את עצמינו, איפה ניתן למצוא את המאמר שמבאר את היסוד החסידי של "עבודת השם באמונה פשוטה שלמעלה מהשכל", ואנו נבוכים באשר איננו יודעים את התשובה על כך, לא לעצמינו ולא למבקש לדעת מאיתנו. ברגע שאיננו מחפשים מאמר או שיחה לפרשת השבוע, לחג או ליומא דפגרא, אלא מאמר על 'ערך' או 'נושא', מתחיל חיפוש מייגע ומתיש, לרובם של הלומדים שעדיין לא זכו להקיף ולהיות בקיאים בכל התורה כולה. וכך בדוגמאות אין ספור. הדרך הקשה היא לנסות לאתר במפתחות, או במראי מקומות, או בכל מיני ספרי איסוף.

כאן אנו מביאים, בעבודת מחקר ראשונית, את רשימת המאמרים העיקריים, שבהם יש את הביאור הכי רחב ועמוק, שממנו אפשר לקבל את הידיעה הנכונה על הערך הנלמד. בוודאי שאין דבר שלם, ומה שיש כאן אין כאן. אולם על פי עצת משפיעים וגדולי המומחים בחסידות המלווים את הפרויקט מתחילתו, יש כאן ניסיון לקבוע את המאמרים העיקריים שהלימוד בהם הוא מעין המלצה היאך להכיר ערך חדש זה.

האדן הרביעי – מקורות

בחלק זה מובאים המקורות מן המעיין עצמו: ברוב המפתחות, וספרי האסופות הקיצורים או הביאורים, יש רק ציטוט קצר, או ניסוח של כותרת לערך שלם מתוך הדרוש המסוים.

בחיבור שלנו בחרנו להביא בכל ערך ובכל נושא, כמה וכמה חלקים של מאמר או שיחה, רשימה או מכתב, אגרת או מענה, התוועדות או דרושים, שהם דבריהם של רבותינו נשיאינו, המעיין עצמו. יש כאן ניסיון ראשון מסוגו, לתת למעיין בספר המפתח, את הגישה הישירה ללוז ועצם התורה. זאת מכיוון שכל חיבור יהא מקיף אשר יהיה, לא יכול לשמש תחליף ח"ו ללימוד ספרי החסידות עצמם. לתורת החסידות סגולה מיוחדת, היא מעוררת ומאירה את נשמת הלומד. סגולה זו קיימת רק בלימוד ספרי תורת החסידות עצמם, במ נכתבו "דברי הרב" כפי שנאמרו או נכתבו במאמרים ובשיחות וכו'.

הבחירה של המקורות, הם לפי המטרה אשר קבענו לעצמינו, לתת ללומד הטרי את המקסימום האפשרי בקיצור האפשרי – כדי שעוד לפני שהוא מתחיל להקדיש שעות על גבי שעות בלימוד סדיר של ספרי החסידות כמו שהם, יהיה לו את הידיעה על מציאותם ומהותם של המושגים העיקריים שיפגוש לאלפיהם מפוזרים בכל אתר ואתר.

וזאת למודעי, כיוון שיסודו של החיבור הוא מפתח, ולא איסוף. על כן, ברוב הפעמים לא הובאו כאן מאמרים שלימים למן דיבור המתחיל ועד לסיום, אלא רק את האות או הקטע הרלוונטי (עד כמה שניתן להגדיר זאת בזהירות המתאימה) עבור מושג הנלמד בפרק זה.

*

האדן החמישי – מראי מקומות

בחלק החמישי והאחרון של כל 'ערך' בחיבור, הובאו מראי מקומות להשלמת הידיעה והלימוד, באם עדיין רוצה הלומד והמעיין, להגות במאמרים התואמים את הערך החדש שלמד זה עתה.

נעשתה כאן עבודה יסודית ומחקרית, בחיפוש אחר כל מה שישנו בדפוס מתורת החסידות, ומשם הבאנו את המקורות שלפי עניות דעתנו הם המקורות בהם ועל ידם אפשר להגיע להבנה מוצקה של כללות הערך הזה, איך שהוא מבואר ומפורש בתורת החסידות.

*

בתור תדפיס מהחיבור כולו, אנו מגישים לפניכם בזה את הפרק העוסק באחד היסודות הכי עיקריים וחשובים של תורת החסידות – ערך 'הבחירה', או 'הבחירה החפשית'.

בחירה אמיתית יכולה להתקיים רק בין שני דברים שווים. אם מונחים לפנינו שני דברים, שבאחד מהם ישנו מעלות נפלאות, ואילו בשני אין שום מעלה מיוחדת – אין מקום להתייחס להעדפת הדבר הראשון כ'בחירה'. וכי בחירה הייתה כאן? האם יש כאן שתי אפשרויות שוות, שהיה צורך לבחור ביניהם?! הרי מעצם הצגת הדברים ברור שאדם רגיל מוכרח לבחור בדבר בעל המעלות, שהרי לא ייתכן שאדם בר דעת יניח דבר בעל מעלות רבות ויבחר בדבר שאין בו שום מעלה שהיא.

גם כשמוצעות לפני אדם שתי סחורות, והוא מתבונן בהן ומגיע למסקנה שאחת מהן טובה מחברתה ולכן הוא "בוחר" בה – גם אז אין זו בחירה אמיתית. בעצם, הוא אולץ לרצות באותה סחורה, שכן לאחר שהוא הגיע בסופו של דבר למסקנה שהיא עולה באיכותה על חברתה, מה נשאר כאן לבחירה? ברור לכל שאין כאן בחירה.

כשם שברור שכאשר מאלצים אדם באמצעות איום "לבחור" בדבר מה, אין זו בחירה – על אותו משקל ברור לכל, שכאשר השכל מחייב להעדיף דבר מה על פני משנהו, אין כאן בחירה אמיתית. אצל אדם בר דעת – אם הוא אכן אדם שהשכל הוא הקובע אצלו – העדפת השכל מהווה כפייה עזה יותר מאשר כפייה באמצעות איום, ואם שכלו מגיע למסקנה שיש להעדיף דבר זה או אחר בשל מעלותיו – שוב

אין הוא יכול לבחור בדבר האחר, שאין בו מעלות, ולכן גם הבחירה בדבר בעל המעלות אינה יכולה להיקרא בשם "בחירה".

הרמב"ם בהלכות תשובה, וביתר אריכות ב'שמונה פרקים', מדגיש שהעובדה שהאדם הינו נברא בעל בחירה חופשית, היא ייחודית לו, ובתכונתו זו הוא שונה מכל יתר הנבראים. כל הנבראים כפופים בטבע שלהם ובגדרי הבריאה. כל יצור נברא בגדרים ובקווי אופי מסוימים, ואין הוא יכול לסטות מהם ולו כמלוא נימה. רק האדם הוא חופשי לחלוטין לעשות כל מה שברצונו, ואין הוא מוגבל כלל על ידי טבעיו וגדריו.

תכונה זו הקיימת באדם מעוררת פליאה, הרי סוף סוף גם האדם הוא נברא ככל הנבראים וגם הוא חלק מהבריאה. אם כן, מניין לו הכוח החריג הזה להתעלם מגדרי הבריאה ומטבעו שלו, ולעשות כל מה שברצונו?

התשובה של תורת החסידות היא: הוא קיבל זאת מהקב"ה, כוח מיוחד זה, להתעלות מעל גדרי הבריאה ולעשות כאוות נפשו. 'בצלמו בצלם דמות תבניתו', כשם שהקב"ה אינו מוגבל כלל וכלל ח"ו, כך גם האדם שהוא "כאחד ממנו".

המושג של בחירה חפשית, ועיקר הקושי בהבנתו בעומק וברוחב הנכונים אל מול ההכרה והאמונה בכך שהכל 'בהשגחה פרטית' [יסוד אחר חשוב בתורת החסידות] ו'הכל צפוי' אולם 'הרשות נתונה' – נתבארה היטיב בריבוי מקומות, ונשנתה אלפי פעמים.

בפרק זה, נעשה ניסיון לתת את המפתח האנציקלופדי האמור לערך זה.

*

אודות דרכי העריכה, יובהרו הדברים אי"ה במבוא הרחב לספר שעתיד לצאת לאור.

תדפיס זה מוגש לפני קהל לומדי תורת החסידות, הן עבור העיון והלימוד, והן עבור האפשרות להציף אל העבודה הרחבה שנעשית בעצם ימים אלו, והיכולת להעיר ולהאיר לחברי המערכת באופן או בצורת העבודה. ניתן ליצור קשר בפרטים המופיעים בסיום הקונטרס.

ויהי רצון, אשר בזכות הנדבך החשוב שחיבור זה מוסיף בשליחות של כל אחד מאיתנו ב"הפצת המעיינות חוצה" תורת הבעש"ט היא תורת החסידות, נזכה

תיכף ומיד לקיום הייעוד והשכר המובטח בזכות הפצה זו, "קאתי מר" ביאת משיח צדקינו בגאולה האמיתית והשלימה, ואז נלמד כולנו מתורתו של משיח, תורה חדשה מאיתי תצא, בקרוב ממש.

י"ג אדר א' ה'תשע"א

ברוקלין, ניו יורק

שמואל א. גאלדבערג

יו"ר המערכת

פרק ראשון

בחירה חפשית

בחירה חפשית

סוגיות עיקריות בנושא

- א. מהותה וענינה
- ב. כמה דרגות בבחירה
- ג. מקורה למעלה
- ד. מקורה באדם
- ה. הבחירה בדעת
- ו. איך בוחרים?
- ז. כוונתה
- ח. מעמדה וחשיבותה ביהדות

סקירה

הבחירה החפשית של האדם הוא עיקר גדול ועמוד קיום התורה והמצוה, השכר והעונש. כי למה יצווה האדם על קיום תורה ומצות, ובגין מה יקבל שכר או ייענש, אם אין לו היכולת לבחור במעשיו?

הבחירה היא היכולת לבחור בדעתו בהחלטיות ולפעול כפי רצונו העצמי, מבלי שאף גורם יכריחו בזה. המושג בחירה חל כשב' הדברים בהם בוחרים שקולים הם במעלתם עבור הבוחר. כי באם האחד טוב יותר מהשני, וודאי ישיבחר בהטוב, ואין בזה בחירה כלל, אלא טיב הדבר "מכריחו".

ובכללות, שני אופנים בבחירה. בחירה שעל פי שכל (היינו מצד סיבה מסוימת), ובחירה שלמעלה מהשכל (היינו שאין לה טעם שכלי). ובפרטיות (בפרטים המתחלקים גם הם לפרטים דקים יותר), בחירה מצד סיבה רגשית, שכלית, רצונית שע"פ שכל, רצונית שלמעלה מהשכל, על פי הגורל, והנעלית מכולם הבחירה האמיתית, היא הבחירה החפשית. ובכדי לבחור באמת, צריך הבוחר להיות מעל כל הטייה רגשית שכלית או רצונית (אפילו מרצון שלמעלה משכל), עד ששני הדברים בהם הוא בוחר יהיו שווים אצלו ממש, בלי שום הטייה כלפי האחד או השני. ואז הוא בוחר, בלי שום טעם וסיבה המשפיעה עליו כלל, אלא כי כך הוא בוחר בעצמיותו (זהו בחירה חפשית, חפשי מכל סיבה והשפעה). הוי אומר, בחירה אמיתית הוא התבטאות עצם הבוחר, ועל ידי הבחירה מתגלה ההתעצמות שבין הבוחר לנבחר.

מקור זאת הבחירה הוא בעצמותו של הקב"ה. ובאדם, בעצם נפשו. והכוונה בנתינתה לאדם היא, שיהיה לו היכולת להתברר להשתנות ולהתהפך - והעולם איתו - למציאות של טוב וחיים אמיתיים. כי לולא הבחירה והיה האדם מוכרח במעשיו, לא היה האדם עצמו מתעלה כלל, אלא מונע מגורם חיצון. וברגע שהיה הגורם מסתלק, היה - הוא והעולם איתו - חוזר לשיפלותו הראשון. משא"כ כשמתעלה בבחירתו שלו, החפשית והעצמית, השינוי הוא מהותי ואמיתי.

מאמרים כלליים בנושא

1. מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ג, ד"ה כי המצוה תקפ"ה.
2. אור התורה דברים ח"ג, ד"ה תקעו בחדש שופר (ע' א'ש"ד).
3. ספר המאמרים עת"ר ע' קמא-ב.
4. ספר השיחות תש"ן ח"ב, משיחות ש"פ שלח מבה"ח תמוז, ע' 516.
5. ספר המאמרים תרפ"ד ד"ה פדה בשלום ע' קלז.
6. לקוטי שיחות ח"ט ניצבים שיחה ג' ע' 274.
7. ספר המאמרים מלוקט ח"ב ד"ה וישב יעקב תשכ"ז ע' תנ.

מקורות

מעמדה וחשיבותה ביהדות. אמיתית ענין הבחירה

. . אם אפשר לומר שענין הבחירה חפשית של האדם אינה אלא דמיון, אבל באמת מוכרח הוא במעשיו?

מענה: חס ושלום לומר כך, כי ענין הבחירה חפשית עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה, (ולולא זאת) מה מקום ה' לכל התורה כולה, ובאיזה דין ובאיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר, השופט כל הארץ לא יעשה משפט (רמב"ם הל' תשובה פ"ו ה"ד, ועייג"כ בשמונה פרקים פ"ח).

ובעומק יותר ועל פי מה שנתבאר בדא"ח - אמיתית ענין הבחירה, היינו, שמצד סכום כל הענינים, הן ולא שקולים אצלו. לדוגמא: אדם גווע ברעב שיש לפניו כבשן אש בוער ושולחן ערוך מעדני מלכים ויכול או להשקיט רעבונו או להשליך עצמו בכבשן האש, אבל אין זה ענין בחירה אמיתית שמגיע ע"ז שכר ועונש. ובדוגמא שניה: בהמה יש ביכולתה או להשליך עצמה בנהר ולטבוע, או לרעות בשדה טוב, בכל זה אין כאן מקום לבחירה שכר ועונש, כי טבעה מכריחה.

וכן הוא בכל הבריאה שאין ביכולתם לשנות את תפקידם כלל (ראה תניא פכ"ד וריש פל"ט). יוצא מכלל זה הוא רק מין האדם, שבזה ניתן הרשות והיכולת למרות

רצון בוראם, וכמו שנתבאר בתניא פכ"ט. ופנימיות הטעם בזה הוא, מפני ששרש האדם הוא מבחי' גבוה מאד שאין מעכב על ידו, וכמו שכתוב בלקו"ת פ' אמור ביאור לד"ה והניף פ"ג. - ויש לעיין אם ישנה בחירה אמיתית בנכרים, ועיין בד"ה כבוד מלכותך תר"ס. ואין כאן מקומו.

(אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"ג ע' מא)

הבחירה בהרצון המוחלט בעצם עצמותו ית'

ואם כן מובן דבחינת ההמשכה מבחינת הרצון המוחלט בעצמותו הוא בבחינת בחירה והיינו בבחינת רצון לבד דאינו מוכרח כלל ואינו מקור לגילוי, ואין זה שאתערותא דלתתא אין מגיע לשם כלל אלא דכללות שמות אלו להתעוררות בחירה והחלטה אינם אלא שמות השאלה כי הכל אינו אלא מצד רצון העצמות שהוא מרומם ומנושא בעצם עצמותו, וממוצא דבר מובן דהאור הנמשך משם הנה ההמשכה והגילוי הוא כפי שהוחלט בעצמותו דוקא כמ"ש ואוהב את יעקב דפנימיות הכוונה הוא בנשמות ישראל והיינו בבחינת רצון המוחלט בעצמותו דההמשכה משם הוא כפי שהוחלט בעצמותו דוקא שיהיה ענין המלוכה ויהיו נשמות ישראל דמלוכה ונשמות ישראל הכל ענין אחד וכידוע דבחינת מלכות נקראת כנסת ישראל מקור ושרש נשמות ישראל וכמאמר כל ישראל בני מלכים הם אמנם עצם ההמשכה הוא בבחירה ורצון, והיינו דעם היות דכל השמות להתעוררות החלטה ובחירה ורצון אינם אלא שמות השאלה לפי שאין לנו שום מושג כלל בענין העצמות דגם מה שאנו יודעים באופן שלילי גם כן הוא רק ידיעה ולא השגה עם כל זה הרי אנו יודעים דעצם ההמשכה הוא בבחינת בחירה ורצון אלא דזה גופא הוא בבחינת בחירה ורצון כמו שהוא בעצם עצמותו ית' ויתעלה.

וזהו ענין בנין המלכות דבראש השנה להיות שמלכות דאצילות עולה ומסתלקת בבחינת מלכות דאין-סוף כמו שהוא לפני הצמצום שהוא בחינת הרצון דאנא אמלוך דיש בזה ב' מדריגות הא' הרצון גלוי והיינו דבעצמות אור אין סוף שלפני הצמצום הוא בבחינת גילוי השייך אל העולמות והיינו מה שנתעורר כביכול בבחינת רצון ממש להיות מלך ושיהיו עולמות ונבראים והב' בחינת מחשבה ורצון שקדם לזה דאינו בבחינת התעוררות ממש להיות מלך כי אם מה שהוסכם והוחלט בעצמו כביכול להיות מלך דמשום זה הרי הוא מתעורר ברצון למלוכה כשמעוררים אותו

מפני שכבר חשב בזה והוסכם והוחלט אצלו הדבר לעצמו והוא הנקרא מחשבה, וסיבת ההתעוררות הזאת וההחלטה הוא מצד הרצון המוחלט בעצם עצמותו ית' ויתעלה בבחירה בנשמות ישראל.

וזהו הבקשה מה שאנו מבקשים יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה, נחלתנו הוא נקודת היהדות השורה בנקודת הלב שהוא הבית מקדשא דיעקב כמ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד ובית מקדשא שהוא נחלתנו נקרא גאון יעקב דוקא ולא גאון ישראל דהגם דשם ישראל הוא שם המעלה אמנם זה רק מעלת הידיעה והשגה אבל מעלת יעקב הוא מעלת התמימות ולכן הנה ואוהב את יעקב דוקא דבמעלת התמימות הנה כל ישראל שוים ולכן הנה אשר אהב סלה מצד הבחירה העצמית בנשמות ישראל דוקא.

(ספר המאמרים תש"ג ע' 35)

מקור הבחירה בעצם עצמותו ית'

ושניהם הן המחשבה ורצון הקדום והן המוחלט נקראים רשות דהמחשבה ורצון הקדום נקרא רשות לפי שהמשכתו מבחי' רצון המוחלט הוא בבחי' אתערותא דלעילא מצד עצמו והרצון המוחלט נקרא רשות לפי שהגילויים משם אינם בהכרח טבעי כי אם רצוני מצד עצם עצמותו ומשם הוא גם ענין הבחירה מה שהוא ית' בחר בנשמות ישראל כמ"ש יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה וכנסוס הברכה הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו הנה שרש הבחירה הוא מבחינה ומדריגה זו.

דהנה ענין הבחירה הוא מה דאינו מוכרח בהדבר ואינו אלא רק מה שבוחר כן דזהו בחירה ברצון כי אמיתת ענין הרצון הוא דאינו מוכרח בהדבר ויכול לרצות ולא לרצות וכמאמר השל"ה דענין הרצון הוא שהקב"ה ברא את העולם בנדבה בלי הכרח, וכמ"ש בע"ח כשעלה ברצונו הפשוט להאציל ולברוא כו' דזהו רק מה שעלה ברצונו לרצות והי' אפשר שלא לרצות דבאמת הנה זה בהרצון הגלוי, אמנם עיקר הענין הוא בהרצון המוחלט דאינו בבחי' גילוי כלל ויכול לרצות ולא לרצות והיינו דהמשכת הרצון משם אינו הכרחי כלל, ועם היות דשם הוא ההחלטה שיהי' דוקא באופן כזה הנה באמת הרי החלטה זו אינו דומה כלל להחלטה שבמח'

ורצון הקדום דשם ענין ההחלטה הוא לאחר השקלא וטריא שחשב בזה משא"כ ברצון המוחלט הוא מצד העצמות וא"כ ההמשכה מבחי' רצון המוחלט בעצמותו הוא בבחי' בחירה עצמית היינו בבחי' רצון בלבד דאינו מוכרח בשום דבר כלל רק בבחירת והחלטת עצמותו ית' להיות רצון ותענוג במלוכה ושיהיו נשמות ישראל ואשר הם בעבודתם באתעדל"ת ימשיכו פנימיות הכוונה וזהו שהוא הכרח אלקי רצוני מה שעלה ברצונו בהחלט בחירתו עצמותו ית' ויתעלה.

(ספר המאמרים תש"ג ע' 24).

בחירה אמיתית מצד העצם ולא תלויה בגורם חוץ

ובחי' הרצון המוחלט נק' רשות לפי שהגילויים משם אינם בהכרח כלל כו' . . וי"ל דמשם שרש ענין הבחירה מה שבחר בנשמות ישראל וכמ"ש יבחר לנו את נחלתנו וכמ"ש הבוחר בתורה ובמשה עבדו כו' דשרש הבחירה הוא מבחי' ומדרי' זה דהנה ענין הבחירה הוא שאינו מוכרח בדבר רק שבוחר כן והו"ע בחירה ורצון כי אמיתית ענין הרצון הוא שאינו מוכרח בהדבר ויכול לרצות ולא לרצות כו', וכמ"ש השל"ה אות רצון דק"ו ע"ב דענין הרצון הוא שהקב"ה ברא את העולם בנדבה בלי הכרח כו', וכמ"ש בע"ח כשעלה ברצונו להאציל כו' שזהו רק מה שעלה ברצונו והי' אפשר שלא לרצות כו' והוא מבאר זה בהרצון דברה"ע, וכ"ה האמת, אמנם עיקר הענין הוא בהרצון המוחלט,

דהנה נת"ל דרצון הוא המשכת והטיית הנפש כו' וזהו בבחי' רצון גלוי, אבל אמיתית ענין הרצון הוא שאינו בבחי' גילוי כלל ויכול לרצות ולא לרצות כו', וזהו בחי' רשות כו', ואמיתית השרש הוא מבחי' רצון המוחלט הנ"ל דהמשכת הרצון משם אינו הכרחי כלל מאחר שהוא בבחי' אתעדל"ע מצ"ע הרי אינו בבחי' הכרחי כלל והגם דשם ההחלטה שיהי' דוקא באופן כזה כו', הנה נת"ל דההחלטה אינו לאחר שחשב והוחלט כך כ"א מצד העצמות ממש כו' א"כ הרי אינו בבחי' התעוררות והמשכה כלל דכל בחי' התעוררות הוא בחי' המשכה וגילוי כו' (ויש בזה חלוקה) באיזה אופן הוא הגילוי אם לעצמו או מה ששייך אל הזולת כו') אבל בחי' הרצון המוחלט הנ"ל הרי אינו בבחי' התעוררות כלל וממילא אינו בבחי' המשכה וגילוי כלל כו' ולכן אינו מקור לגילוי כלל כנ"ל דכל מקור הוא גם כן שהוא בבחי' איזה המשכה אבל מה שאינו בבחי' המשכה כלל אינו בבחי' מקור כלל כו' וממילא

מה שנמשך משם גילוי אור ה"ה בבחי' רצון שאינו הכרחי כלל, כי כל בחי' ומדרי' שבעצמה היא בבחי' המשכה הרי ממילא יומשך משם הגילוי, וכמ"ש בס"א דכל מה שכבר נמשך אף גם רק בבחי' המשכה נעלמת ממילא יבוא אח"כ בגילוי ממש כו' אבל מה שלא נמשך כלל יכול להיות שלא יומשך כלל, וכמו ברצון המוחלט באדם יש כמה דברים שמוחלטים אצלו מצד החלט הנפש ואינם באים לידי גילוי לעולם כו' וכמ"ש במ"ש וא"כ בחי' ההמשכה מבחי' הרצון המוחלט בעצמותו הוא בבחי' בחירה והיינו בבחי' רצון לבד שאינו מוכרח כלל שאינו מקור לגילוי ואין אתעדל"ת מגיע לשם כ"א הוא בבחי' רצון מצ"ע כו' וג"ז י"ל דכאשר נמשך משם האור הנה ההמשכה והגילוי הוא כפי שהוחלט בעצמותו דוקא, וי"ל דז"ע משנ"ת במ"א בענין ואוהב את יעקב דבפנימי' הכוונה דוקא נשמות ישראל והיינו בבחי' הרצון המוחלט בעצמותו דההמשכה משם הוא כפי שהוחלט בעצמותו דוקא שיהי' ענין המלוכה ויהי' נשמות ישראל (דמלוכה ונשמות ישראל הכל ענין א' וכידוע דבחי' מלכות נק' כנסת ישראל מקור ושרש נשמות ישראל כו') אמנם עצם ההמשכה הוא בבחי' בחירה ורצון כו' כנ"ל.

(ספר המאמרים תרס"ה ע' ח).

בחירה חפשית פי' חפשי מכל טעם וסיבה ונטיה המחייב הבחירה. בחירה חפשית נעלית מגדרי הטבע

והנה החידוש והיתרון שבההתקשרות ע"י שבחר בבנ"י על התקשרותם מצד היותם בניים למקום, יובן מענין הבחירה באדם למטה:

רואים בחוש דכאשר אדם בוחר באיזה דבר, רצון זה הוא בתוקף יותר מהרצון הטבעי שיש לו לאיזה דבר.

והטעם בזה: הטבע של האדם תוכנו הוא - הגדרים של מציאותו (ומצד טבע זה בא גם אופן ההגדרה והמדירה שבהן מוגדרים כחותיו, חושיו, תכונותיו כו'), ולכן כאשר רוצה איזה דבר מצד הטבע שלו הרי תוקפו של הרצון הוא כפי תוקף ומדת הטבע שלו.

אמנם ענין הבחירה האמתית היא מצד עצמותו כמו שהוא למעלה מהגדרים דטבע האדם -

[כי הרי אמיתיות ענין הבחירה הוא כשאין טעמים וסיבות להבחירה, היינו שאין לו נטיות המחייבות לבחור את הדבר הנבחר, אלא שבחר בו בבחירתו החפשית; אבל כאשר בוחר בדבר מצד הטבע (והציור שלו) ה"ה מוכרח בבחירתו מצד טבעו];

וכדמוכח גם בענין הבחירה עצמו, שהאדם יכול לבחור גם בדבר שהוא היפך זה שטבעו מחייב לחפוץ - ולכן הרצון שמצד הבחירה הוא בתוקף יותר להיותו בא מעצמותו.

ועד"ז הוא כביכול למעלה: רצונו ואהבתו של הקב"ה לבנ"י מצד היותם "בניים למקום" - "אבינו", הוא כעין כביכול רצון ואהבה של אב לבנו, והיינו התקשרות מצד ציור ובחינה פרטית כביכול; מה שאין כן בעת מתן תורה שבחר הקב"ה בישראל, שהבחירה היא מעצם הבוחר שלמעלה מכל ציור הנ"ל, והיינו שהרצון וההתקשרות היא מבחי' עצמותו ומהותו ית' ממש המושלל מכל התוארים.

(לקוטי שיחות ח"א ע' 5).

בחירה פירושה מצד רצונו הטוב מבלי שום דבר המכריחו בזה

וההסברה בזה (ווי גערעדט שוין כמה פעמים): דער אמת'ער באדייט פון בחירה איז - אז מען קלייבט אויס א זאך בבחירה חפשית: דער ווארט "בחירה" מיינט אז מען קלייבט אויס די זאך נאר מצד דעם אייגענעם רצון הטוב, אן קיין שום זאך וואס איז מכריח דעם בוחר.

דערפון איז פארשטאנדיק, אז די אמיתית ענין הבחירה איז ניט פארבונדן מיט די מעלות וואס דער דבר הנבחר פארמאגט - ווייל ווען מען וויל א זאך צוליב אירע מעלות - איז עס ניט קיין בחירה חפשית: דער אדם איז מוכרח צו וועלן די זאך צוליב די מעלות וואס זי פארמאגט.

ז. און דאס איז אויך דער עילוי וואס האט זיך אויפגעטאן ביי מתן תורה לגבי פריער:

בשעת מ'קלייבט אויס א זאך צוליב די מעלות אירע, איז דער עצם האדם "ניטא" אין דעם קלייבן, די סיבת הבחירה איז (ניט ער - ניט פון אים, נאר) די מעלות וועלכע זיינען דא אין דער זאך (שמחוץ הימנו).

דוקא ווען מען קלייבט אויס א זאך אין אן אופן פון בחירה חפשית - וואס קומט בלויז מצד הבוחר - אין דעם איז פאראן דער עצם פון דעם בוחר.

(לקוטי שיחות חכ"ח ע' 81).

בחירה אמיתית אינה מושפעת גם מרצון שלמעלה מהשכל

והנה כמו שגורל הוא למעלה מהשכל ולמעלה גם מהרצון, עד"ז הוא בנוגע לבחירה שהוא למעלה משכל ולמעלה גם מרצון. דכאשר שכלו מחייב שדבר זה ראוי לבחור בו, וגם כשהוא רוצה באיזה דבר (רצון שלמעלה מהשכל), הרי הוא מוכרח בזה ואין זה בחירה חפשית, ואמיתית ענין הבחירה הוא כשהבחירה שלו היא לא מצד השכל וגם לא מצד הרצון*, אלא שכך בוחר בבחירתו החפשית. והחילוק בין גורל ובחירה הוא, דכשאדם עושה גורל ומחליט דכמו שיפול הגורל כן יהי רצונו, הרצון שלו הוא לא מצד האדם אלא מפני שכן נפל הגורל, ובחירה היא שהאדם הוא הבוחר. ומזה מובן, דבחירה היא למעלה מגורל. דגורל הוא הדרגא בנפש שהיא מוגדרת ומוכרחת בזה ששני הדברים הם שוים לגבה, וענין הבחירה הוא שאינו מוגדר ומוכרח באיזה דברים, כולל דברים שוים לגבי, וביכלתו לבחור במה שירצה.

בחירה חפשית נעלית גם מבחי' הגורל, ומכריחו.

ויש לומר, דבבחירה ישנם שני הענינים. הדרגא דנפש שלמעלה משכל שלגבה שני הדברים הם בשוה - דרגת הגורל, וזה שהוא בוחר כמו שרוצה (הגם ששני הדברים הם שוים (לגבי)) הוא בא מעצם הנפש. וע"י הבחירה, ההמשכה מהעצם להדרגא דגורל (הדרגא שלגבה שני הדברים הם בשוה), גם הגורל (הגם שמצד עצמו אפשר להיות בשני האופנים) הוא כפי הבחירה. ועד"מ"ש אתה תומך גורלי, שהקב"ה תומך את הגורל שיהי' כפי בחירת העצמות. וזהו מ"ש יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב גו', דביעקב כתיב יעקב חבל נחלתו ותרגם אונקלוס יעקב ערב אחסנת' דעדב הוא גורל, וענין יבחר גו' את גאון יעקב הוא, שגם בדרגת הגורל שלמעלה מהשתלשלות שהכל שוים שם, הבחירה היא בישראל דוקא.

וזהו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, שנפילת הגורל למעלה היתה

כפי כוונת ובחירת העצמות, דהגם שאח עשו ליעקב מ"מ ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי, דע"י המס"נ דישאל במשך כל השנה, דענין המס"נ הוא מעצם הנשמה, היינו מצד הבחירה דעצם הנשמה בהעצמות**, עי"ז נמשך ונתגלה בחירת העצמות בישראל, ועי"ז, גם הגורל דלמעלה הי' שליחודים יהי' אורה ושמחה וששון ויקר, ואת המן ואת בניו יתלו על העץ.

--

* ראה סה"מ ה'תש"ג ע' 24 דענין הבחירה הוא "שיכול לרצות ולא לרצות".

** בתניא ספי"ח "שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד". ומבואר במק"א (ראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' כז) דכיון שמס"נ הוא גילוי היחידה שאין כנגדה לעו"ז (בבואה דבבואה לית להו), לכן המס"נ שלו הוא באופן שאינו יכול להיות נפרד ח"ו.

אבל מכיון שענין הבחירה הוא "עמוד התורה והמצוה" (רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ג), והבחירה היא מעיקרי מעלת עבודת האדם (סה"מ תר"ס ע' ח ואילך) - צריך לומר (וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1340 ואילך ושם בהערה 14), דזה שמצד היחידה א"א להיות באופן אחר, אין זה שהיא מוכרחת בזה, אלא שהבחירה שלה בהעצמות היא השוללת שלא יהי' נתינת מקום ואפשרות להיות נפרד ח"ו [ועד"ד להחליפם באומה אחרת איני יכול" (פתיחתא דרות רבה ג. ובכ"מ) שזהו מצד הבחירה שהקב"ה בחר בישראל בבחירתו החפשית]. וראה לקו"ש ח"ט ע' 281 ואילך ובהערות שם.

(ספר המאמרים מלוקט ח"ג ע' ע-עא).

בחירה אמיתית וחפשית היא בלי כל טעם או נטיה אלא כי כך הוא רוצה

און דאס וואס ער איז בוחר אין איינער פון זיי (און ניט אין דעם צווייטן) איז ניט צוליב קיין טעם, נאר ווייל כך בחר. אויב ער קלייבט עפעס אויס צוליב א טעם (צוליב די מעלה אין דער זאך) - איז דאס אויך ניט קיין בחירה אמיתית, בחירה חפשית - ווארום דער טעם איז פועל א נטי' וואס איז אים מכריח צו אויסקלייבן די זאך; בחירה אמיתית (בחירה חפשית) איז בשעת ס'איז ניטא אויף דעם קיין טעם און קיין נטי' כו', מערניט וואס ער איז אזוי בוחר ווייל אזוי וויל ער.

(ספר השיחות תשנ"ב ע' 46).

הבחירה הוא בנפש ומשם נמשך לכל הכוחות הפנימיים עד למחשבה דיבור ומעשה

והענין הוא, דהנה ארז"ל¹ דכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, כי גדולתו של היצר טוב קשורה עם הגדלות של היצר השני. דדוקא אז יכולה להיות העבודה בבחירה חפשית, כמ"ש ובחרת בחיים. כי כללות הענין מה שיש בכח הנה"ב להעלים על הנה"א, הוא כי הקב"ה נתן בו כח מיוחד להעלים על הנה"א, כי בעצם הרי אא"פ להעלים כי נה"א היא חלק אלוקה ממעל ממש ואין ליצר השני שום תפיסת מקום לגבי נה"א, וכהמס דונג מפני אש² כו', אלא מכיון שצ"ל ובחרת בחיים, לכן נתן הקב"ה כח ליצר השני להעלים על הנה"א, כדי לגלות את מעלת נשמות ישראל, דאף שנתתי³ לפניך גו' את החיים ואת הטוב ואת ההיפך, ויש טעמים לכאן וטעמים לכאן, ובמילא אינו מוכרח בבחירתו מצד השכל וכיו"ב, ואעפ"כ בוחר בחיים בבחירה חפשית, וכמו שכתב הרמב"ם⁴ שהרשות לכל אדם נתונה לנהוג כרצונו. ולכן כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. היינו, שהבחירה הוא בנפש שלמעלה מכל הכחות ושם מחליט בבחירתו החפשית לבחור בחיים, ומן הדרגא בנפש שבה הו"ע הבחירה נמשך ממנה אח"כ בכל הכחות פנימיים, עד לג' הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה, והמעשה הוא העיקר. ועז"נ כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו (מחדו"מ), ע"י ההתבוננות הקודמת לזה, כמבואר בארוכה בספר התניא.

(ספר המאמרים תש"מ ע' סב-ג)

1. סוכה נב, סע"א.
2. תהלים סח, ג.
3. נצבים ל, טו.
4. ה' תשובה רפ"ה.

בחירה שע"פ שכל, בחירה שלמע' מהשכל. אמיתית הבחירה היא עצמית, אמנם מתגלה בשכל

די צוויי ענינים הנ"ל - "חלק היפה . . ברור לך" און "גורל הטוב . . קח לך" - זיינען צוויי אופנים ווי א איד קען פועל'ן ביי זיך דעם "ובחרת בחיים":

איין אופן איז - א בחירה דורך א חשבון ע"פ טעם ודעת, וואס טוב וחיים ווערן דאן אנגערופן "חלק היפה" [כידוע אז "חלק" מיינט די "עבודה שע"פ טעם ודעת"]; און די בחירה איז אין אן אופן פון "ברור לך" - עס זיינען דא צוויי דרכים וחלקים, וואס יעדער פון זיי האט א מעלה לגבי דעם צווייטן (אנדערש איז דאך ניט שייך די זאך פון ברור - קלייבן) - און מען קלייבט אויס איין חלק ניט דעם צווייטן.

דער צווייטער אופן איז, אז מען איז בוחר אין טוב וחיים (ניט מצד א חשבון, נאר) מיט א בחירה למעלה מטעם ודעת, וואס דאן ווערט דער ענין פון "חיים" אנגערופן "גורל הטוב" [כידוע - וכן הוא בפשטות - אז גורל איז ניט בבחינת דעת - נאר "למעלה מבחינה דעת"]; און די בחירה באשטייט נאר אין "קח לך" - דער צווייטער חלק ודרך האט מלכתחילה קיין ארט ניט, און די עבודה באשטייט ניט מער ווי אין נעמען דעם "גורל הטוב".

. . . אעפ"כ שטייט אין פסוק "החיים והמות נתתי לפניך גו' ובחרת בחיים גו'", אז עס רעדט זיך וועגן דעם אופן פון "ברור לך" [צווישן "חיים" און "מות"] - ווי פארשטאנדיק אויך פון דיוק לשון רש"י "ועל זה נאמר וכו'", אז דער ענין פון "הנחת ידי על גורל הטוב לומר . . קח לך" איז ניט דער פירוש פון "ובחרת בחיים", סאיז נאר וואס "ובחרת בחיים" איז כולל אויך דעם ענין, וואס בפירוש שטייט ער במקום אחר.

דער ביאור בזה: אין דעם ענין פון "החיים והמות נתתי לפניך גו' ובחרת בחיים" - אז דאס וואס א איד קלייבט אויס דעם חלק החיים איז אין אן אופן פון בחירה חפשית - זיינען דא צוויי ענינים:

א) דער שורש הענין פון דעם וואס א איד איז בוחר אין אלקות איז מצד דעם וואס דער עצם הנשמה פון א אידן איז איין זאך, כביכול, מיט עצמות*; און די חפשיות הבחירה אין דער דרגא - כאטש אז ס'איז ניט שייך צו זאגן אז דער עצם הנשמה וועט בוחר זיין עפעס אנדערש ווי אלקות חו"ו** - מיינט, אז די בחירה והתקשרות פון א אידן אין אלקות איז ניט מצד א הכרח (א טעם ומעלה)

- וואס דאן איז (א) די התקשרות מיט א הגבלה (לפי הטעם ומעלה); (ב) ס'איז ניט קיין אמת'ע בחירה **חפשית*****, ווייל מצד דעם טעם ומעלה, איז ער כאילו "מוכרח" אין דעם -

נאר ווייל אזוי איז דער רצון ובחירה פון עצם הנשמה **מצד עצמה**; און וויבאלד אז דאס איז ניט צוליב א טעם ומעלה, איז די בחירה אין אן אופן אז יעדער ענין אויסער אלקות איז מושלל בתכלית.

(ב) דער גילוי פון דער בחירה אין אלקות איז אין שכל האדם. ווייל ווען איז ניכר אז דער רצון פון א אידן אין אלקות איז בבחירתו החפשית - בשעת ער האט בפועל צוויי דרכים פון "חיים" און "מות" און ער איז בוחר בחיים; און דאס איז שייך דוקא אין שכל האדם, וואס קען געפינען א מעלה אין ביידע דרכים און פונדעסטוועגן איז "ובחרת בחיים".

און דערפאר ווערט געזאגט אין פסוק "החיים והמות נתתי לפניך גו' ובחרת בחיים" - ווייל אין עבודה בפועל איז די בחירה (ע"פ טעם ודעת) אין אן אופן פון "ברור לך";

נאר רש"י, יינה של תורה, איז מגלה דעם תוכן פנימי פון "ובחרת בחיים" - "ועל זה נאמר כו' הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך": די פנימיות ואמיתיות פון דער בחירה אין אלקות אין דער דרגא פון טעם ודעת (די בחירה בפועל) איז דאס (אויך) די בחירה פון בחי' "גורל" שבנשמה (עצם הנשמה) אין אלקות, וואס איז שולל בתכלית "מות" און "רע", אזוי אז עס דארף נאר זיין דער "קח לך" (כנ"ל בארוכה).

--

(* ד"ה כבוד מלכותך הנ"ל. סיום המשך תקעו עת"ר (קה"ת תשל"ה) - ע' יא. סה"מ עת"ר (הוצאת תשמ"ה) ע' רמט).

ועד"ז כח הבחירה שבנשמה - מה ש"הן האדם הי' כאחד ממנו" (ראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ה) ולכן אין מי שמעכב על ידו, כמו הקב"ה דאין מעכב על ידו (לקו"ת אמור לח, ב) - שרשו בעצם הנשמה (וראה לקו"ת שם: אך לפי שבחינה ומעלה הרמה זו ירדה ונתלבשה למטה בגוף הגשמי כו', עיי"ש).

(** ראה ד"ה כבוד מלכותך שם: ואינו שייך רצון אחר כלל. ובלקו"ת שבהערה

הקודמת: אך לפי שבחינה . . זו ירדה ונתלבשה . . ע"כ יכולה להיות ממשלה זו גם לבחור הרע ח"ו כו'. וראה תו"ש ע' 220 ובהערה 4 שם.

בד"ה כבוד מלכותך שם (ועד"ז בסה"מ עת"ר ע' קעו), שמשו"ז עיקר ענין הבחירה הוא בכחות הנפש, כי בעצם ושורש הנשמה "מה שהיא רוצה ונשמכת לאלקות הוא בדרך ממילא בלי בחירה ורצון" - אבל מהמבואר במקומות שצויינו בהערה הקודמת מובן, שגם בעצם הנשמה ישנו ענין הבחירה (ואדרבה - שם הוא אמיתית ענין הבחירה), והכוונה בהמאמר שם י"ל שהיא לשלילת אופן הבחירה כמו"ש בדרגא דשכל ומדות.

(*** ראה לעיל הערה *, דכח הבחירה של הנשמה הוא דוגמת הבחירה למעלה שהיא בחירה חפשית לגמרי.

(לקוטי שיחות ח"ט ע' 279-281).

ע"י הדעת מרגיש ומבחין בין הטוב והרע

וגם ידוע דעיקר הברור הוא ע"י הדעת. שהדעת מבחין בין טוב לרע. וכמא' אם אין דעה הבדלה מנין. דעיקר ההבדלה בין טוב לרע הוא ע"י הדעת. כי הנה ענין הדעת הוא ההרגשה כנ"ל. ולזאת בכח הדעת דוקא מבחין שזה טוב וזה רע כו'.

וכמו בגשמיות שהאדם מרגיש באיזה כאב שיארע בא' מאבריו שההרגשה היא במוח. והיינו ע"י גידי ההרגשה שנמשכים מן המוח לכל האברים עי"ז מרגיש הכאב שבאבר ההוא והיינו במוח הדעת דוקא. וכמו יוסיף דעת יוסיף מכאוב דכשהדעת יותר ה"ה מרגיש יותר יכאב לו יותר. והתינוק אינו מרגיש כ"כ באיזה כאב מפני העדר הדעת שבו. וכמו"כ הבהמה שאין לה דעת אינה מרגשת כ"כ בהכאה וכאב כמו האדם (ומ"מ מרגשת קצת מפני כח המדמה שבגידי המוח שלה כו') וכמו"כ בהרגש הטוב של ממון וגדולה ולהיפך הרגש הלב דשפלות ודלות הוא במוח הדעת דוקא וכנ"ל בענין אכזריות ורחמנות שאינו תלוי בהשגת והבנת השכל שגם אם מבין שפלות הזולת מ"מ כשאין לו הרגש אינו מתפעל לרחם. וכשיש לו הרגש ה"ה מתפעל לרחם עליו. וכמו"כ להתפעל בדבר טוב הוא מצד ההרגש דוקא. נמצא דהבחנה לבחור בטוב ולמאוס ברע הוא ע"י הרגש הדעת דוקא.

(קונטרס התפלה ע' 20-21).

בחירה שע"י הדעת. ב' אופנים

והנה להבין כ"ז י"ל בשרש ענין עה"ד טו"ר ועה"ח כו'. דהנה פי' עה"ד היינו שבחי' הכתר שהוא הרצון נמשך בבחי' הדעת להתחלק ימין ושמאל בבחי' קוין כו'. ויובן זה עפ"י הידוע שיש ב' מיני רצון, הא' הרצון שנולד רק מצד השכל והטעם לבד שמחמת אותו הטעם דוקא הוא רוצה ואם יבוטל הטעם אין בו רצון כלל ולא עוד אלא שאם יהי' לו טעם אחר שיחייב ויוליד רצון היפוך מזה הרצון לגמרי או יתחדש טעם שיחייב רצון אחר באופן אחר לגמרי הכל לפי אופן הטעם והשכל, וזהו כח הדעת שהוא המטה את הרצון לב' קוין לימין או לשמאל ובלעדו אין נטי' לרצון כלל לא לימין ולא לשמאל דהיינו בחי' דעת נוטה להיות הרצון כך ולא כך להיות הרצון בדבר הטוב שהוטב לו עפ"י השכל וטעם ולסלק הרצון מדבר שהוא רע עפ"י השכל וטעם, וזהו עיקר הדעת למאוס ברע ובוחר בטוב כמו התינוק מיד שיש בו דעת ידע ויבחין בין טו"ר לאהוב את הטוב ולשנוא את הרע וקודם שיש בו דעת אין לו הבחנה זו עדיין לברר בין טו"ר ויוכל לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב.

אך יש בזה ב' מדרגות, הא' טו"ר שהן בעצם וא"צ להם הבחנה ובירור עפ"י השכל והטעם לבחור בטוב ולמאוס ברע כי מצד הטבע בלא טו"ר מואס ברע ובוחר בטוב כמו לאהוב המאכל הטוב והכסף והזהב ולשנוא הרע בטבעו כמו דבר המזיק כאש ונחש וכה"ג, שזה יש גם בבהמה שתשנא המזיק לה ותאהוב מאכל כו', ונק' מדות טבעי' (אשר אור השכל בזה להבחין בהן יותר אינו רק כמו שרואה לאור באישון לילה שלא יפול ברע המזיק כאש ונחש וכה"ג להתקרב אל האוצר הטוב שאין השכל בזה רק כמו מורה דרך אבל לא שעצם הבחירה בזה בא מן השכל אלא הוא טבעיות לבד כמ"ש במ"א).

אבל מדרגה הב' הוא בענין הבחירה בטו"ר שהוא בא רק מצד השכל והטעם לבד שזהו באדם דוקא שנק' בעל בחירה, ול' בעל בחירה אינו אלא כשיש בידו לבחור לפעמים זה ולפעמים להיפוכו ובטו"ר הטבעיים א"א לו לבחור ברע המזיק אשר נשא נפשו בטבע אלא עיקר הבחירה הוא בטו"ר שאינה טבעי' אלא שנולדה רק מצד השכל והטעם לבד, כמו שלפעמי' יבחר באיזו דבר מו"מ או בנין וכה"ג שמתכוין בו בשכלו שהוא טוב ומואס בד"א המנגד אליו שלפי דעתו דבר רע הוא לו ודעת אחרת יתבונן להיפוך שאותו דבר המו"מ או בנין אינו טוב לו אלא רעה הוא שיוכל להפסיד או להזיק א"ע בד"ז ואז תתהפך הבחירה למאוס בד"ז ולאהוב

דבר המנגד הסותרו ומבטלו, כי טו"ר זה מתחלפים עפ"י חילוף השכל לפעמים כך ולפעמים כך להיפוך מאחר שנולדו רק מצד השכל והטעם כו'.

וכמו"כ יובן גם בענין ההילוך בדרך טוב ובדרך רע תלוי בבחי' הדעת דוקא שלפעמים יטה שכלו ודעתו לבחור בדרך הטוב בהיות שדעתו נוטה שזהו טוב וימאס בדרך הרע המנגדו ולפעמי' יהי' להיפוך שמטה שכלו ודעתו לחייב ולהחליט שהדרך הרע הוא טוב ויבחר בו וימאס להדרך הטוב להיותו רע בעיניו כי מחליף דעתו לומר על טוב רע ועל רע טוב, והוא עיקר ענין הבחירה להטות הרצון פעמי' לדבר הטוב ולפעמי' יטה הרצון לדבר הרע שירצה ויחפוץ ברע כמו שאם הי' רוצה לחפוץ בדבר הטוב ממש, וע"ז נא' ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים וטוב כו' וד"ל.

הבחירה בדעת נחלפת לבחירה אחרת

וזהו הנק' עה"ד טו"ר שהרצון הוא נוטה לטוב ורע עפ"י בחי' הדעת המטהו מטוב לרע ומרע לטוב, וא"כ לאחר שדעתו הטה את הרצון שירצה ויחפוץ ברע איך יחליפנו להיפוכו להיות הרצון בטוב מאחר שמואס בטוב ובוחר ברע מצד הדעת והטעם דוקא מהיכן יבוא לו דעת אחרת ובדעת זה כבר נמשך להטות הרצון לרע או להיפוך כי כבר נמשך הרצון להטות לטוב איך ובמה יתהפך הרצון לרע, וכן בהתחלקו' הקוין לחו"ג אם הדעת מטה הרצון לחסד איך ובמה מתהפך הרצון לדין כו' א"ל שיהי' השינוי והחילוף בדעתו שיהי' דעתו להיפוך ומהיכן יתהפך הדעת כו', וע"כ א"א לו לבטל בעצמו לכה בחירתו ברע ודין וכה"ג א"ל במקום עליון מדעתו שיוכל לשנות את דעתו לבחור בחירה אחרת היפוכו מזאת אבל בחירה זו שכבר בחר ברע יש לה יניקה בשרשה ברצון כמו שיש יניקה לטוב ברצון לטוב וכן להיפוך כמו שיש יניקה לשנוא את הרע ברצון כך יש לה יניקה לאהוב הטוב עפ"י השכל כו' וד"ל.

ויובן ד"ז בעבודת ה' בתפילה כמ"ש דבינוני' זו"ז שופטן, פי' יצה"ר ויצ"ט הן ב' דעות הפכ"ל זה בוחר בטוב ומואס ברע וזה בוחר ברע ומואס בטוב, ובינוני' זו"ז שופטן דהיינו כמו בשעת התפילה מצד ההתבוננו' והטעם בגדולת הבורא יתעורר הדעת דיצ"ט לבחור בטוב ולמאוס מאד בדרך הרע כו', אך אחר התפילה כשהולך בעסקיו ומקשר דעתו ולבו בעיני עוה"ז אז יתעורר ידיעה אחרת של היצה"ר

לבחור ברצון לרע ולמאוס בטוב הרי נולד לו רצון אחר הפכי מצד הדעת אחרת, ונמצא שב' שופטי' יש לו א' שופט לדעתו להטות רצונו לטוב ולמאוס ברע והב' שופט בדעתו להיפוך להטות הרצון לרע ולמאוס בטוב, הרי ב' שופטים יש לו על רצונו זה מטהו לטוב וזה מטהו לרע לפעמים מושל שופט זה ולפעמים שופט השני היפוכו, וז"ש דבינונ' זו"ז שופטין, והוא עפ"י בחי' עה"ד טו"ר שמשם נמשך ב' דעות הפכ' הללו דשני שופטי' שנק' יצ"ט ויצה"ר לפעמים מתגבר זה ולפעמים מתגבר זה וכמ"ש ולאום מלאום יאמץ כו' דלפעמי' מתגבר הרצון לטוב עפ"י דעתו דיצ"ט ולפעמים מתגבר הרצון לרע עפ"י דעת דיצה"ר כו'. ושרש שניהם הוא נמשך מבחי' עה"ד טו"ר שהוא בחי' התחלקות הקוין לימין ולשמאל שהרצון מתחלק עפ"י הדעת לפעמים לימין לסט' דטוב ולפעמים לשמאל כו' ולפעמים גובר קו השמאל ולפעמים גובר קו הימין כו' כמשל קו המשקולת של המאזניים שלפעמים יכריע לימין ולפעמים יכריע לשמאל כו' וד"ל.

בחירה שלמעלה מהדעת

אך בחי' עה"ח שלמע' מהע"ד טו"ר כו' הוא בחי' הרצון הב' שאינו בא בהתחלקות קוין לימין ושמאל כלל וכלל, והוא ענין ובחי' פנימי' הרצון שלמע' מן השכל והטעם לגמרי ולא שנוולד מצד השכל והטעם אלא הוא רק רצון הפשוט ועצמי ואינו מורכב כלל בשכל וטעם שזהו למע' מבחי' הבחירה.

דהנה מבואר למע' בשורש הבחירה שהוא בבחי' הדעת שמטה הרצון כך ולא כך ולפעמים להיפך, אבל פנימי' הרצון שאין בו טעם כלל ולמה הוא רוצה רק שהוא רוצה ברצון הפשוט בלא טו"ד כלל כו' ה"ז למע' מבחי' הדעת שבו הבחירה תלוי' וכידוע דאין טעם לרצון כלל, וא"כ ממילא מובן דאין רצון כזה בא בהתחלקות קוין לימין ושמאל אלא הוא בחי' אור פשוט בתכלית בלתי מתחלק לב' הפכ' כלל ולא יתכן בו ענין הבחירה כי אין ענין הבחירה רק מצד השכל והטעם אלא הוא רצון עצמי שאין בו הטי' כלל כי כמות שהוא בעצמו ומהותו לא יפול בו שינוי ותמורה כלל להיותו בחי' עצמיות שוט ולא בחי' מורכב כלל וכלל וכל שהוא עצמי לא יחולק לקוין להשתנות מרצון לרצון הפכי כלל,

ולמע' הוא הנק' בחי' פנימי' הכתר שהוא טרם בואו בהתחלקות קוין עפ"י הדעת כו', וגם שהדעת עולה עד הכתר היינו רק לבחי' חיצוני' הכתר שהוא חיצוני' הרצון

שהוא בא לכלל הטי' לימין או לשמאל בדעת הנוטה כו', אבל בחי' פנימי' הכת' שהוא פנימי' הרצון נק' רצה"ע הפשוט שלמע' מבחי' הטי' כלל לימין או לשמאל, וה"ז כמו קו המשקולות של המאזניים שעומד בלי משקל והכרע עדיין לימין ולשמאל כו', והוא בחי' יחידה שבנפש ששם הרצון פשוט בלי שינוי כלל וכמ"ש במ"א בענין כי לא אדם הוא להנחם מרצון לרצון כו' וד"ל.

מהיכן כוח האדם לבחור בטוב מאחר והוא מעורב גם כן ברע?

והנה זהו בחי' עה"ח אשר בתוך הגן כו' שהוא למע' מעה"ד טו"ר כנ"ל ששם אין יניקה כלל להסתעפות רע ודין קשה אלא כולו טוב וחסד כו' לפי שלא בא הרצון עדיין בבחי' הדעת להיות מסתעף ממנו הבחירה ברצון לרע כלל כו', וזהו שא' שאין רע יורד מלמע' פי' מעה"ד טו"ר כו' וע"כ מעה"ח וחי לעולם כי המות שרשו ברע כמ"ש ואת המות ואת הרע כו' אבל בעה"ח שם הוא רק טוב וחיים ולא מות ורע כלל וכמ"ש ואת החיים ואת הטוב שענין א' הם, ומ"ש ובחרת בחיים היינו רק מצד עה"ד טו"ר שצריך בירור דהיינו גם לאחרי שיש עה"ד טו"ר וזו"ז שופטן כנ"ל עם כל זה ובחרת בחיים וטוב ולא במות ורע כו'.

אך מהיכן יהי' לו כח זה לברר ולהפך א"ע מרע לטוב מאחר שבבחי' הרצון המלוּבש בדעת יש יניקה ושרש לרע כמו לטוב כנ"ל איך יבטלנו כי אם בעצמו אינו מבורר איך יברר מאחר שנחלק לטו"ר, וה"ז כמו שאין החבוש מתיר א"ע כנ"ל, אלא הבירור בעה"ד טו"ר צ"ל ממקום עליון הימנו שכבר מבורר בתכלי' והוא מבחי' עה"ח שלמעלה מבחי' עה"ד כו', דהיינו מבחי' פנימי' הכתר שהוא בחי' פנימי' הרצון שלמעלה מהתחלקות הטיי' הקוין שאין שם צד יניקה ושרש לרע כלל משם דוקא יומשך ויבוא בחי' הבירור באותו הרצון שבא בעה"ד טו"ר ולהפוך ולבטל זה הרצון שכבר נמשך ברע להיות הרצון להיפוך לטוב דוקא, כי מאחר שבחי' פנימי' הרצון כבר מבורר ואין בו צד הטיי' להתחלק לקוין ע"כ יש ביכולתו להכריע ולמשול על אותו הרצון הפרטי שכבר בא בהתחלקות קוין להטותו משמאל אל הימין להיותו רק הארה חיצוני' בעלמא שנמשך ממנו שיהי' מלוּבש בשכל (וכמשל קו המשקולת שמכריע גם מן השמאל אל הימין מפני שהוא למעלה מהתחלקות דימין ושמאל כו'), משא"כ באותו הרצון שכבר בא בהטיי' עפ"י הדעת איך יברר א"ע להתהפך משמאל לימין מאחר שבעצמו בא בהתחלקות

השפע לימין ולשמאל ב' הפכי להיות הרצון כך ולא כך כו'.

(מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ד ע' א'תקב-א'תקה).

הסבר הבחירה בדעת

ז) אמנם עפ"ז צריך להבין מ"ש התרגום עה"פ עץ הדעת טוב ורע, דאכלין מיני חכימין בין טב לביש, היינו, שע"י הדעת יכול להבחין ולהפריש בין טוב לרע. וכדאיתא בגמרא שמפני זה קבעו הבדלה בחונן הדעת, שאם אין דיעה הבדלה מניין כו'. וכאן מבואר להיפך, שע"י הדעת נעשה תערובות טו"ר. אך הענין הוא, דהנה, כאשר הרע הוא בגלוי ובגסות, אזי העבודה להבחין בו כו' אינה קשה כ"כ, ואין צריכים על זה למוח הדעת דוקא. אמנם, כיון שע"י חטא עה"ד נעשה תערובות טוב ורע בעולם, ונעשה גם דקות הרע, הנה על זה יש צורך בעבודה ביגיעה דוקא (ועי"ז ומצאת), להבחין גם בדקות הרע ולברר הטוב מהרע. וענין זה נעשה ע"י מוח הדעת, והיינו, מצד המרחב שבדעת, שנכנס בעומק הדבר ויודע כל הפרטים שבו (שמצד זה גופא נעשה התכללות והתערבות טו"ר כנ"ל), יש בכחו להבחין גם בדקות הרע ולברר הטוב מן הרע.

ח) ועיקר ענין הדעת הוא שעל ידו נעשה החלטת הדבר, והיינו, שההבחנה בין טוב לרע, חכימין בין טב לביש, יכולה להיות גם מצד חו"ב, אבל מ"מ, לא יהי אצלו ההחלט מה לעשות, שהרי מצד השכל יכו להיות סברות לכאן ולכאן, וכידוע הראי' מדור המבול, שמצד אותה סברה עצמה שחייבה שיהי' מבול, כי יצר לב האדם רע מנעוריו, היתה אח"כ המסקנא שלא אוסיף עוד להכות גו', ולא יהי' עוד מבול לשחת הארץ. והיינו, שמצד השכל עצמו לא יכול לבוא לידי החלט, ורק ע"י הדעת שנכנס בעומק הדבר, אזי יכול לבוא לידי החלט איך לעשות. וזהו מ,ש ובחרת בחיים, והיינו, דאף שכבר נאמר ראה נתתי לפניך גו' את החיים ואת הטוב ואת ההיפך, מ"מ, אינו מסתפק בזה, ואומר ובחרת בחיים, ובפרט עפמ"ש אדה"ז שהאותיות של ובחרת בחיים הם נתינת כח שיוכל להיות הבחירה בחיים, שמזה מובן שלא מספיק מה שיוודעים שיש החיים וההיפך, כיון שמצד זה גופא יכול להיות שיבחור בהיפך ח"ו, ולכן צ"ל הציווי ובחרת בחיים, שזהו ע"י ענין הדעת כנ"ל. אך עדיין צריך להבין, איך זה שע"י הדעת יכול לבחור בהטוב, דכיון שמצד השכל, הנה אף שחכימין בין טב לביש, מ"מ יכול להיות שאעפ"כ יבחור בהיפך,

וכמ"ש חכמים המה להרע, א"כ, איך יהי' ובחרת בחיים ע"י הדעת. והענין בזה, דהנה דעת מחבר חו"ב, וא"כ הדעת עצמו הוא הוא למעלה מחו"ב, והיינו, שדעת מקבל מבחי' הכתר, כידוע שבמקום שהדעת נמנה אין הכתר נמנה, היינו, שדעת הוא במקום הכתר, ולכן מצד בחי' זו יכול להיות ובחרת בחיים.

ט) וביאור הענין, דהנה ידוע שתכלית הידיעה שלא נדעך, והפירוש הפשוט בזה הוא, שמתחלה צריכים להבין כל מה שאפשר ואח"כ באים אל תכלית הידיעה, שמבינים שבאמת אין יודעים כו'. אבל הפירוש הפנימי בזה הוא, שתכלית הידיעה היא שתהי' הידיעה במה שלא נדע, היינו, שגם הבחי' דלא נדעך תהי' בבחי' ידיעה. והענין בזה, דהנה, יש ידיעת החיוב וידיעת השלילה. ידיעת החיוב היא בבינה, שבאה באופן של השגה, שמשיג את השכל ע"י תפיסא והתלבשות בהו' קצוות כו'. וידיעת השלילה היא בחכמה, דהיינו שמבין את השכל ע"י ששולל ממנו הענינים שמנגדים וסותרים אותו. ומ"מ מובן, שגם הדבר המושג בידיעת השלילה יש לו שייכות אל הענינים שהוא מושלל מהם, שהם בגדרו עכ"פ, ולכן אפשר לשלול אותו מהם. אך יש עוד בחי' בידיעה שאינה באה גם ע"י שלילה, מפני שאין הענין בגדר ידיעה כלל שנוכל לתופסו ע"י שלילה, וזהו ע"י שלא נדעך. והענין בזה בהשגת אלקות, דהנה, יש בחי' ממכ"ע ובחי' סוכ"ע, בחי' ממכ"ע שייך בה ידיעת החיוב, משא"כ בבחי' סוכ"ע שייך רק ידיעת השלילה, אבל מ"מ הרי זה בגדר עלמין, שהרי נקרא סובב כל עלמין. אך יש בחי' שלמעלה מסוכ"ע, גם מסובב הכללי, ואפילו מאמיתית ענין הסובב, ששם לא שייך אפילו ידיעת השלילה, וע"ד מ"ש בשער היחוד והאמונה שזהו כמי שאומר על איזה חכמה רמה ועמוקה שאי אפשר למששה בידיים מפני עומק המושג, שכל השומע יצחק לו, לפי שענין החכמה אינו בגדר מישוש כלל, אפילו לא בדרך שלילה. ועז"נ תכלית הידיעה שלא נדעך, שגם בהבחי' דלא נדעך צ"ל ענין הידיעה, והוא מה שעצם הנפש מכיר בעצם א"ס (עצם נעמט עצם). וכמו עד"מ תינוק קטן שיש לו עדיין קטנות הדעת או שאין לו דעת כלל, ומ"מ נמשך לאביו, שאין זה מצד איזה טעם שמבין איך הוא אביו וכו', והוא רק בהכרה עצמית מפני שממנו נולד. וענין זה נמשך גם בכחות הגלויים, והו"ע דעת אלקי שהוא למעלה מחו"ב, ומצד דעת אלקי יכול להיות ההחלט לבחור בטוב, אף שמצד השכל יכול להיות באופן דחכמים המה להרע. וכיון שהציווי ובחרת בחיים הוא לכאו"א מישראל, הרי מובן שהכח על זה ניתן לכאו"א מישראל, גם לאנשים פשוטים שאין להם הבנה והשגה, והיינו, שהדעת אלקי שמצד העצם נמשך למטה מטה לכאו"א מישראל, גם לאנשים פשוטים, שגם להם יש הנתינת

כח שיהי' ובחרת בחיים.

..

אמנם, גם ענין ההבדלה בין טו"ר והבירור שבוחר בטוב ומפריע הרע הוא ע"י הדעת, אלא שזהו מבחי' העליונה שבדעת, שהו"ע ההכרה העצמית שבעצמות אוא"ס, שבחי' ומדריגה זו היא רק בקדושה.

(ספר המאמרים מלוקט ח"ב ע' תנו-תנח).

הבחירה בדעת. איך בוחרים?

וע"פ כל הנ"ל יובן משנת"ל דעה"ח הוא המברר את עה"ד, דהגם דענין הדעת הוא ההחלט בתוקף כפי הטיית הדעת כו' כנ"ל, ולזאת עיקר הבחירה הוא בדעת דוקא לפי שהטי' זאת לא תשתנה כו', דהמוחין חו"ב הגם שיש בהם ההטי' לחו"ג הרי מאחר שעלולים להשתנות ממילא א"ז בחירה כ"א בדעת שהוא בתוקף ההחלט ז"ע הבחירה כו', אמנם משו"ז גופא להיותו בבחי' תוקף ההחלט ה"ז בבחי' התחלקות ואדרבה עוד יותר מבחו"ב כו'. וזהו משנת"ל (ד"ה ויגש אליו) דבבחי' עה"ד יש התחלקות הקוין דלימין ושמאל כו', ומבחי' התחלקות הקוין משתלשל טו"ר כו'. וזהו שבחי' הדעת שמצד השגת השכל יש גם בלעו"ז, ולזאת כשם שיש תוקף ההחלט לבחור בטוב כמו"כ יש תוקף ההחלט לבחור ברע ח"ו, דכ"ז הוא מפני ההתחלקות שבדעת דלכן יש ענין ההכרה והבחירה שכליות גם בהיפוך כו', וההכרע ביניהם צ"ל ע"י שיתבטל הדעת האחת ותסכים לדעת השני כו', וכמשנת"ל בשני הדיינים שבזה תוקף ההחלט לזכות ובוזה תוקף ההחלט לדין וצ"ל ההכרע ביניהם דענין ההכרעה הוא שהא' ישתנה דעתו ויסכים לדעת הב', וזהו ע"י דעת המכריע דוקא להיות שאצלו הכרת הענין מצד העומק והפנימי שלמעלה מזה שמושג ומובן בהענין לכן ביכולתו לשנות דעות הדיינים שיתפכו כו'.

וכמו"כ בענין הדעת והבחירה הנה בהבחירה שע"פ הדעת בעצם מהותו שהוא בחי' הכרת השכל הרי יש הכרה והטי' לכאן ולכאן לבחור בטוב ולהיפך ח"ו, וזהו שנק' עה"ד טו"ר להיות דבחי' הדעת בשכל המושג יש גם בלעו"ז ומשו"ז יכול להיות הבחירה ח"ו להיפך כו'. וז"ש ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות כו' דמשמע דשניהם שוים ויכול להיות הבחירה כך וכך מפני שיש דעת נוטה לכאן ולכאן כו'.

(והגם דהדעת ובחירה לטוב היא מהנ"א והדעת האחרת היא מנה"ב כו', הנה זהו כמו שני דיינים השופטים בענין א' זה אומר דעתו כך וזה כו' דזה גופא מה שיש מקום להבחירה דנה"ב הוא מפני שהבחירה דנה"א היא רק ע"פ הכרה שכליות. ובאמת צ"ל הבחירה דנה"א מצד ההכרה וההרגשה דמהות ועצמות א"ס שלמעלה מעלה מהשגה דאז אין מקום להכרה והבחירה דנה"ב מפני שההכרה שלו משתנה בעצם מהותו שזהו מה שדעתו משתנה לדעת אחרת כו'. וז"ע ההכרע שביניהם דענין ההכרעה הוא דוקא שיתבטל הדעת האחרת כו'. ועוד ית' הענין בעזה"י),

ובכדי להיות ובחרת בחיים זהו דוקא ע"י ההמשכה מבחי' עה"ח בחי' פנימיות הכתר והיינו בחי' משיכותא דחכ' עילאה סתימאה כו'. והיינו מה שמאיר בהדעת מבחי' עצמות אוא"ס שלמעלה מעלה מהשגה והו"ע תכלית הידיעה שלא נדע דהיינו ההתקשרות וההכרה באוא"ס שלא נדע כו' ועי"ז דוקא יהי' ההכרעה, היינו שתשתנה הדעת האחרת ויהי' תוקף הבחירה לטוב דוקא שבאופן אחר אינו שייך כלל מפני שהדעת דנה"ב מתבטל בזה בעצם מהותו ולא רק בבחי' הטי' לבד כו'.

ויובן זה ע"פ משנת"ל (ד"ה ויקרא יעקב) דעיקר התיקון הוא בחי' הראי' דוקא, דהנה בעבודה שע"פ טו"ד כשמתבונן ומשיג את הענין האלקי הרי ההשגה לבד אינו מספיק שאין הענין מאיר אצלו עדיין והעיקר שלא יהי' מזה התפעלות כ"א צ"ל ההתקשרות בהענין שיעמיק דעתו בחוזק עד שיהי' בבחי' הכרה והרגשה כו', והיינו שלא יהי' אצלו הענין בבחי' ידיעה והשגה לבד כ"א שיכיר וירגיש שהענין הוא כך שאז הענין מאיר אצלו במוחו ומתפעל בלבו כו'. והכרה זאת היא הכרה שכלית לבד, דהיינו שאותו הענין המושג הוא בבחי' הכרת הענין כו'. וידוע שיש בהשגה עוד ענין והוא השגת הענין האלקי נושא המושכל, דכאשר יתקשר ויתקע דעתו ירגיש את האלקי המושג כו', דהשגה זאת היא בבחי' הפשטה מלבושי השגה והיא בעצם האלקי כו'. מ"מ גם הדעת וההכרה בזה היא הכרה שכליות שהרי הוא שמכיר ומרגיש את הענין המושג לבד אלא שזהו בחי' השגה פנימיות דבד"כ הוא בחי' פנימיות בינה, אבל כ"ז הוא בחי' השגה כו' וכמו שנת"ל (ד"ה בסוכות תשבו). ועם היות שזהו בחי' פנימיות הלב, מ"מ ה"ז עבודה שע"פ טו"ד, והביטול שבזה אינו בבחי' ביטול עצמי כו'. ובד"כ כ"ז הוא בחי' עה"ד, דעם היות שפועל התיקון אבל לא בבחי' תיקון גמור כו'.

והתיקון הגמור הוא ע"י בחי' ראי', שזהו בחי' הראי' במהות אלקו' שלמע' מהשגה שע"י נעשה בחי' ביטול עצמי ממש, ולכן בזה דוקא נעשה עיקר התיקון כו'. ולכן

נת"ל בד"ה ויקרא הנ"ל דכאו"א צריך לייגע א"ע לבוא לבחי' ראי', ועכ"פ בחי' הראי' דמי ברא אלה שזהו מה דמהעולם רואה א"ס ומ"מ ה"ז הראי' בבחי' א"ס ממש כו'. וכמו"כ בענין ראה נתתי לפניך כו' שזהו בחי' הראי' דאלוק' שבעולם כו', ועם היות שזהו בבחי' הכרה לבד לא בבחי' ראי' ממש וכמ"ש מבשרי אחזה אלקו' אחזה ולא ראי', ומבו' במ"א שזהו בחי' הכרה לבד כו', מ"מ ה"ז ההכרה וההרגשה בבחי' מהות אלקו' שלמעלה מהשגה כו' שפועל בחי' ביטול בעצם המהות שלו כו'. ומובן שאינו כמו' בראי' ממש מ"מ ה"ז הביטול בהעצמות שלו ועי"ז דוקא נעשה התיקון כו', וזהו בחי' עה"ח שמברר עה"ד כו'.

(ספר המאמרים עת"ר ע' קמא-קמב).

הבחירה בשכל דוקא, מבלי שהשכל מכריח

ענין הבחירה שייך רק בבר שכל כי בא"ל - עושה מצד טבע וכיו"ב, או שאינו עושה כלל, אבל אין שייך לומר בנדו"ד שרואה שני ענינים שווים ובוחר באחד אחד. וכמו שאין לומר שסומא בוחר בצבע אחד מבין כמה צבעים. אבל זה הבר שכל נמצא במצב שאין השכל מכריחו באיזה צבע (סברה) לבחור ורק שמראהו הצבעים (הסברות).

(אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חכ"ג ע' רצה)

מראי מקומות

כלליים

כ"ק אדמו"ר הזקן

ספר המאמרים כתובים ע' קו-קיב.

הבחירה מהדעת. מעלת וכוונת הבחירה.

כ"ק אדמו"ר האמצעי

מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ד ע' א'תקב ואילך.

ב' אופנים בבחירה שע"י הדעת. בחירה שלמעלה מהדעת. מהיכן הכוח לבחור בטוב?

מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ג ע' תתל ואילך.

הכרח הבחירה בדעת. מעלת עבודה דע"י הבחירה.

שערי תשובה שער התשובה ע' פ ואילך.

הבחי' ע"י הדעת. לאכפייא החושך לאור.

כ"ק אדמו"ר הצ"צ

אור התורה דרושים לר"ה ע' א'שלד ואילך.

הכל בו. באדם. מקורה. ירידתה. הכוונה. אופן הברור. פעולת הברור.

אור התורה דרושים לר"ה ע' א'שנט ואילך.

מהותה וענינה - זהו ג"כ רצון. מקורה. אופנה.

אור התורה מגילת אסתר ע' רז.

בחירה שע"פ טו"ד. גורל נעלה. בחירה עצמית נעלית מגורל. דרגות בבחירה.
ע"פ טעם ודעת. ע"פ הגורל. בחירה עצמית.

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב

ספר המאמרים תרס"ה ע' ח ואילך.
שורש הבחירה. מהות הבחירה.
ספר המאמרים תרס"ה ע' כג ואילך.
בשכל וחכמה.
ספר המאמרים עת"ר ע' קיב ואילך.
מהות הדעת. אופנה. בחירה.
ספר המאמרים עת"ר ע' קמא ואילך.
בדעת. ההסבר והאופן.
קונטרס ומעין ע' 36.
כוונתה.
קונטרס התפילה ע' 19 ואילך.
בדעת.

כ"ק אדמו"ר הרי"צ

ספר המאמרים תרפ"ד ע' קלז ואילך.
בדעת.
ספר המאמרים תש"ג ע' 23 ואילך.
שורש דרגת בחירת הקב"ה בישראל.
ספר המאמרים תש"ג ע' 34 ואילך.
מהות ושורש הבחירה למעלה בנשמות ישראל.

כ"ק אדמו"ר זי"ע

ספר המאמרים מלוקט ח"ג ע' ע ואילך.
בחירה נעלה מגורל. ב' הענינים בבחירה.
ספר המאמרים תשל"ג ע' 368 ואילך.
הכוונה (עיין ג"כ בד"ה החודש הזה לכם תשד"מ, הודפס בספה"מ תשד"מ).
כוונת בחירת הקב"ה בישראל; כוונת בחירת הקב"ה בעולמו.

משניים

כ"ק אדמו"ר הזקן

ספר המאמרים תקס"ח ע' פח ואילך.
ע"פ טו"ד. גורל נעלה מטו"ד. בחירה ורצון.

כ"ק אדמו"ר האמצעי

מאמרי אדמו"ר האמצעי שמות ח"ב ע' תקיג.
באדם דוקא מצד הדעת שבו, שהוא היש האמיתי.
מאמרי אדמו"ר האמצעי שמות ח"ב ע' תקטו.
בחירה באדם כי הוא שלם במעלה.
ספר המאמרים תקע"ז ע' רלה ואילך.
ענין הבחירה נופל דוקא על דבר המשתנה (רצון מורכב), למע' שהוא רצון
עצמי, אין ריבوتא.

כ"ק אדמו"ר הצ"צ

אור התורה נשא ע' רמה.
הבחירה בדעת. הרצון נעלה מהבחירה ודעת.

כ"ק אדמו"ר זי"ע

לקוטי שיחות ח"ד ע' 1341-1340.

פ' ראה נתתי בנוגע לקללות הוא ברכת הבחירה.

פרק שני

בחירה באדם